

OBROZENSKÁ ČEŠTINA

Obrany češtiny:

- František Martin Pelcl (ed.): Bohuslav Balbín:
Dissertatio apologetica pro lingua slavonica,
praecipue bohemica, 1775
- Jan Václav Pohl: Pravopisnost řeči české, 1756

Bible

nový překlad Nového zákona z r. 1786 (přel. František Faustin Procházka):

„Tehdy on řekl jim: Jestli hříšník, nevím: jediné (to) vím, že já **byv slepý**, nyní vidím.“

Bible Svatováclavská, 1677:

„Tehdy on řekl jim: jestli hříšník, nevím: jediné vím, že když jsem byl slepý, nyní vidím.“

Bible kralická, z vyd. 1613:

„I odpověděl on, a řekl: Jestli hříšník, nevím, **než** to vím, že **byv slepý** nyní vidím.“

mluvnice 1. období NO

- František Bohumil Tomsa: Böhmische Sprachlehre (Česká mluvnice), 1782
  - instr. sg. u M a N na *-y* nebo *-ami/-mi*
  - 3.pl. sloves: *oni leží, učí* nebo *oni ležejí, učejí*
- František Martin Pelcl: Grundsätze der böhmischen Grammatik, 1796
  - dvojitá *l*; *p'at* = *napjal*
  - myti* – *mejdlo*, *myslím* – *smejším*
- Josef Dobrovský: Ausführliches Lehrgebäude der Böhmischen Sprache (zkrácený název), 1. vyd. 1809, 2. vyd. 1819
  - jediné *l*, tvary *pal* bez měkkého *p'*,
  - instr. sg. jmen N a M: *se stromy, s muži*
  - přívl. adj. pouze jmenné tvary (nikoliv *z bratrového domu*)
  - 3. pl. sloves: *oni hledí, honí*, ale jen *oni válejí*
  - pravopis po *s, z, c*: dat.sg. *knězi, otcí*, adj. *psí, kozí, telecí*, u sloves *prosím, mizím*
ale *zyma, sýt'*

Ad Dobrovského vyobrazení v portrétech¹
František Tkadlík (1786-1840), olejomalba z r. 1820

František Horčíčka (1776-1856), portrét v oleji, 1820

utváření novočeské slovní zásoby

vědecká terminologie

- úspěšné:
  - *poznatek, představa, pojem, věda předmět, časopis, odstín, sloh, úvaha, výrok, nutný, povšechný, totožný, posuzovati, označiti, uskutečniti*
  - *rozlišování : cíl, účel, záměr – stejný, totožný*
  - *nářečí, časování, přídavné jméno, podmět, samohláska, souhláska, báje, cestopis, životopis*
  - *rostlina, savec, nerost, kyslík, prvek, sloučenina, čtverec, trojúhelník, vteřina*
- neúspěšné: *libomudrctví = philosophia, umnice = logica, krásověda = aesthetica, mluvnictví = grammatica, dušesloví = psychologia, živočichopis = zoographia, silozpyt = physica*

purismus

- za německé *mord, grunt, handl, plac, pres, retovati* česká synonyma

---

¹ Lubomír Sršeň, Osobnost J. Dobrovského prezentovaná portréty. In: Josef Dobrovský. Fundator studiorum slavlicorum. Slovanský ústav AV ČR. Praha 2003, s. 103-142. Tam i reprodukce.

přejímky ze slovanských jazyků

Panicz i dziewczyna v překladu Václava Hanky

W gaiku zielonem
Dziewczę rwie jagody*;
Na koniku wronem
Jedzie panicz młody.

V zeleném hájku
Děvče rve jahody;
na vraném koníku
panic blahorodý.

I grzecznie się skłoni,
I s konia zeskoczy:
Dziewczę się zapłoni,
Na dół spuści oczy.

I vlídně se skloní,
I s koně seskočí:
Děvče se zaploní,
dolův sklopí oči.

* („bobule“; czarna jagoda = „borůvka“)

- z polštiny: *mihota, následovce* (= následovník), *obřad, úpor, vděk*; odb. názvy: *okres, předmět, horovati, mluvnice*
do běžného jazyka: *rozčíliti, zábavný, vyznačiti*
- z ruštiny: bás. jazyk : *bodrý, hlahol, chrabrý, příroda, ženština*
do běžného jazyka: *obzor, promysl* (= průmysl), *bohatýr, nápěv, nářečí, vkus, záliv*
- jinojazyčné kalky: *cizomluvný* (fremdsprachlich), *vlastnoručně* (eigenhändig), *zákonodárce* (Gesetzgeber), *žalozpěv* (Klagesang), *životopis* (biographia), *světaobčanství* (kosmopolitismus)

Josef Jungmann: Slovník česko-německý, 1835-1839, 5 dílů, 4689 stran

stav jazyka v první třetině 19. století

hláskosloví:

- bez protetického v-, *krásný, mléko*
- kvantita: *mílo*, gen.pl. *chvíl, strán*

syntax:

- humanistická - jazyk Palackého:

„Neb ačkoli my toho jistiti nechceme, žeby národové vůbec **tělesnou a mravní povahu** svou brali **ze způsobů, polohy a povětrnosti** zemí těch, v kterýchžto přebývají: předce také zapírati nemůžeme, ano na jevě jest, že **příležitosti, pohody a nehody**, jež země každá z přirození svého naskytuje, **mocně působí v rozvíjení se a ve směru života** národního.“

dvojice a **trojice** synonym či komplementárních výrazů

Ačkoli **1H**

předce **4H** + ano **5H** vlož.

↓
žeby **2V** ↓
↓

:

↓
že **6V** ↓
↓

ve kterýchžto 3V

jež 7V vlož.

vývoj pravopisu

1. analogický pravopis (Dobrovského mluvnice)
  - *i/y* po *s* a *z* uvnitř slova dle etymologie: *zisk, získati, silný, síla*, ale *syn, sýr*
  - *uzříti, úzký* – dříve psáno s *v*-
2. tzv. skladná oprava
  - *její největší galeje* místo *gegj neywětšj galege*
  - *v* místo *w*, *ou* místo *au* (*vyučiti, jednou* místo *wyvciti, jednau*)

nářeční diferenciaci

- návrhy Františka Trnky: *ó* místo *ú* (*bóh, kón, vól*),
ulicá, ak. *ulicu*